

K O N I N K L I J K E N E D E R L A N D S E
A K A D E M I E V A N W E T E N S C H A P P E N

Alle dialectwoordenboeken verzameld

van der Sijs, N.

published in

Onze Taal

2015

document version

Peer reviewed version

[Link to publication in KNAW Research Portal](#)

citation for published version (APA)

van der Sijs, N. (2015). Alle dialectwoordenboeken verzameld. *Onze Taal*, (7-8), 204-205.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the KNAW public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain.
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the KNAW public portal.

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

pure@knaw.nl

Alle dialectwoordenboeken verzameld

Half juni is bij het Meertens Instituut de elektronische Woordenbank van de Nederlandse Dialecten (eWND) gelanceerd. Daarmee kunnen veertig dialectwoordenboeken worden doorzocht. Maar wat kun je daar precies mee?

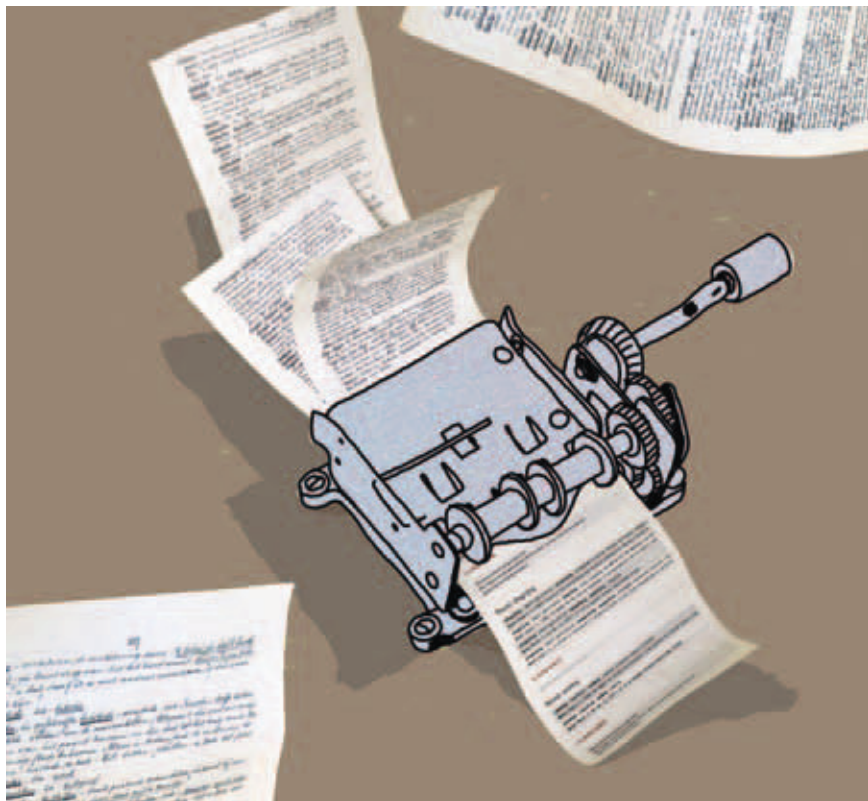
NICOLINE VAN DER SIJS

In 1851 merkte Matthias de Vries, grondlegger van het grote *Woordenboek der Nederlandsche taal* verheugd op dat er op dat moment steeds meer gegevens over de Nederlandse dialecten werden verzameld. Met profetische blik voorspelde hij: “Allengs zullen van verschillende dorpen, steden, gewesten, welbewerkte *Idiotica* ontstaan; eenmaal zullen zij tot een geheel te zamen-vloeijen.”

Dat woord *idiotica* dat De Vries gebruikt, is het meervoud van *idioticon*. Dat is niet iets wat met krankzinnigheid te maken heeft, het is de negentiende-eeuwse naam voor wat we tegenwoordig een dialectwoordenboek noemen – afgeleid van een Grieks woord dat ‘alledaags, gewoon’ betekent. Pas nu, bijna 165 jaar later, komt

De opbouw van de eWND bleek toch in één opzicht wel een ‘idiote’ onderneming.

de voorspelling van De Vries uit: half juni is een groot aantal dialectwoordenboeken uit Nederland in de elektronische Woordenbank van de Nederlandse Dialecten (eWND) bij het Meertens Insti-

tuut ‘samengevloeid’ tot één groot geheel.

De opbouw van de eWND bleek toch in één opzicht wel een ‘idiote’ onderneming. Het digitaal beschikbaar maken van de gedrukte woordenboeken, maar vooral het toevoegen van Nederlandse trefwoorden bij de dialect-ingen, is namelijk buitengewoon tijdrovend en lastig.

Staan kletsen

Als je bijvoorbeeld op het Nederlandse *negotie* zoekt, vind je dat het woord in 1936 in het Deventers *nagósi* luidde, in het huidige Stellingwerfs *negosie* is – terwijl men in het Gelderse Heerde *nago-sie* zegt, op de Veluwe *agotie*, *angotie* of *niegosie*, en in Zuid-Utrecht *goossie*.

Het aan elkaar koppelen van al die woorden via Nederlandse trefwoorden is gedaan door taalkundige stagiairs en vrijwilligers, en het was nodig om gebruikers van de eWND de mogelijkheid te ge-

ven alle dialectvarianten van een bepaald Standaardnederlands woord tegelijkertijd te vinden, zonder dat ze hoeven te weten hoe die varianten in de verschillende dialecten luiden.

Veel dialectwoorden hebben geen direct equivalent in het Standaardnederlands. In zulke gevallen moet er een list worden bedacht: er wordt dan een Nederlandse tegenhanger geconstrueerd. Dat is lang niet altijd eenvoudig. Maar het levert wel interessante inzichten op. Zo wordt in het Limburgse Thorn *barebinje* gebruikt voor ‘uren staan kletsen’: ‘Die vrouw stuit weer te barebinje.’ Wat is de Nederlandse variant van *barebinje*? Dat blijkt – als je het letterlijk vertaalt – *barenbinden* te zijn, een samenstelling van *baar* in de betekenis ‘kruij’ en *binden*: vroeger werden aarden potten die waren gebroken, voorzien van een houten hoepel; tijdens dat karweitje werd er kennelijk veel gekletst.

Kinderspelen

Wat heb je nu aan zo'n eWND? Ik zal dat laten zien aan de hand van een willekeurig voorbeeld: de namen van kinderspelletjes. Via de eWND kun je deze met één zoekopdracht tegelijkertijd opzoeken in tientallen dialectwoordenboeken. Bij de treffer 'kinderspel' bijvoorbeeld vind je dat Overijsselse kinderen hoepelen in 1835 'bandelen' noemden.

Springspelletjes blijken namen te hebben of te hebben gehad als *galchienspringen* (letterlijk 'galgie springen'), *hinkēpaarkē* ('hinkeperken') en *hippen* of *hoppen*. Tikkertje werd gespeeld onder namen als *boompienverlossen* ('boompjeverlossen'), *kriegertien* ('krijgertje'), *litse* (van *lits*, 'streep'), *sprouw*, *takkie-de-man speule*, *tikhonken* en *tikkien help*. Verstopperkje heette *bergemüske*, *hoortje*, *ieben*, *opschuilertje* of *wegkroepertien* ('wegkruipertje').

Bij *slingerdeslankie speule* bewoog een lange rij kinderen zich slingerend als een slang voort. Hinkelen was *britse*, *hinkeltjes-ket* of *potheenke*.

Er werden ook pikante spelletjes gespeeld. Zo gaven kinderen in de Zaanstreek elkaar een 'hazezoen', in een van de woordenboeken omschreven als: "twee kinderen nemen elk het uiteinde van een lange draad in de mond en eten die op, zonder daarbij de handen te gebruiken. Zijn hun monden bij elkaar dan geven zij elkander een hazezoen." In West-Friesland speelden kinderen *gatjeklap*: "geheim kinderspel waarbij een kind zijn of haar achterste ontblootte en er door een ander met de vlakke hand op liet slaan".

Draad door de naald

Bij sommige intrigerende spelletjesnamen, zoals *bottërkaarnēn*, *draad deur dē naoldē*, *eerpēl-*

kuulēchien en *tikketakketóge*, wordt volstaan met de informatie "een kinderspel" – vooralsnog weten we niet wat de spelen inhouden. Hopelijk komen we daar in de toekomst achter als we nog meer dialectwoordenboeken toevoegen aan de eWND. Overigens zijn vrijwilligers voor het vernederlandsen daarbij nog steeds welkom.

Er is ook een Vlaamse tegenhanger: www.woordenbank.be. In de toekomst zullen de Vlaamse en Nederlandse websites aan elkaar worden gekoppeld. Als we dan ook nog Friese woordenboeken toevoegen, zal de wens van Matthias de Vries eindelijk écht worden vervuld. <

De elektronische Woordenbank van de Nederlandse Dialecten (eWND) is te vinden op www.meertens.knaw.nl/ewnd.

Taalpuzzel

SAMENSTELLING: RUTGER KIEZEBRINK

Deze maand weer een 'ruitpuzzel'. Vul per omschrijving één woord in (soms is het een woordgroep). Bij elk woord in de bovenste helft van de puzzel moeten dezelfde letters gebruikt worden als in het woord erboven, plus één extra; de volgorde mag veranderen. In de onderste helft verdwijnt er juist per woord(groep) een letter. Deze keer bevatten bovendien de twee tweeletterwoorden dezelfde letters, net als de twee drieletterwoorden, de twee vierletterwoorden, enzovoort.

Wilt u kans maken op de maandprijs, stuur dan voor 15 augustus de negentien woorden per e-mail naar puzzel@onzetaal.nl of per post naar Raamweg 1a, 2596 HL Den Haag (o.v.v. 'Taalpuzzel').

1. fosfor; 2. voorzetsel; 3. nachthemd; 4. geld; 5. ontsluit; 6. potentie bezittend; 7. in het vat (figuurlijk); 8. belangrijk tennismoment; 9. goederenvervoermiddel; 10. seizoensgebonden rustperiode; 11. personenvervoermiddel; 12. onbetekenende figuur; 13. ranglijst; 14. opsparen; 15. planten (bijv. van aardappels); 16. toegankelijk; 17. niets; 18. nachtspiegel; 19. onzijdig

De winnaar krijgt een van de drie versies van het spel Woordzoeker, beschikbaar gesteld door spellenfabrikant Goliath. De winnaar van de puzzel uit het juninummer is Kees Bergman uit Amstelveen. De oplossing was: *Parisien*.

